

Reflektion

Vetenskap, dålig vetenskap och pseudovetenskap

Enligt min uppfattning är kanske nittio procent – i varje fall över hälften – av all forskning dålig vetenskap. Ofta handlar det om oengagerad forskning utan klara mål. Man snubblar på ett tema och tillgriper en metod för att det råkar vara den man har lärt sig.

Dålig forskning saknar inte alltid intresse. Bland sociologerna minns man ett smått legendariskt undersökningsresultat från surveymetodens glansdagar på sjuttioalet. En forskare hade kommit fram till att de som bor på åttonde våningen i ett höghus oftare använde hiss än de på bottenplan. Metoden – en enkät och en matematisk analys av svaren – var oklanderlig men det brast i problemformuleringen.

Kanske kan man säga att dålig vetenskap ofta är vetenskap som bedrivs utan metodisk medvetenhet. Omvänt är bra vetenskap ofta forskning där man på allvar har funderat på passformen mellan frågeställning och metod. Här kommer frågan om kvalitativa och kvantitativa metoder in. I dagens läge vet de flesta att en matematisk behandling av materialet inte automatiskt leder till högre vetenskaplig nivå. Men dessa bedömningar måste alltid göras från fall till fall, beroende på frågeställningen och materialet.

Givet att merparten av all vetenskap är dålig borde jag rimligen vara försiktig med att peka ut bestämda undersökningar eller ansatser. Risken finns ju att mina egna alster råkar tillhöra majoriteten.

Dessutom existerar det knappast någon konsensus om kriterierna för bra och dålig vetenskap. Vi bör minnas att det i själva vetenskapssamfundet finns djupa och allvarliga oenigheter om den vetenskapliga halten hos rätt väletablerade forskningsprogram, ja hela discipliner. Evolutionspsykologi/sociobiologi, psykoanalys och kognitionsvetenskap är inriktningar vars vetenskapliga meningsfullhet ofta sätts i fråga. Hela vetenskapsgrenar, såsom filosofi eller teologi, har råkat ut för detta.

”Det vetenskapliga” är över huvud taget inte något enhetligt fenomen utan

snarast en samling – eller för att låna en term från **Wittgenstein** – en ”familj” av verksamheter. Vetenskapernas kopplingar till övriga aktiviteter i samhället är ofta mer påtagliga än deras inbördes likheter.

De moderna vetenskaperna brukar ju räkna sin början från de vetenskapliga revolutioner som inträffade i Väst- och Mellaneuropa från och med renässansen. Revolutionerna var många men de var inte etapper på en enhetlig utvecklingslinje. De första impulserna kom från humanistiskt håll – ett faktum man ibland glömmer. Filologernas textkritiska metoder gav folk en ny insyn i de antika och bibliska skrifterna. Men metoderna uppstod själva som svar på behovet att gå direkt till originaltexterna, förbi ett senare tillkommet lager av tolkningstradition. Återvändandet till källorna fick sedan politiska konsekvenser i reformationen och i den juridiska kampen mellan påven, kejsaren och de lokala makthavarna.

Också den klassiska mekanikens uppkomst i början av sextonhundratalet var ett svar på konkreta behov, fast på ett annat håll. Ingenjörskonsten hade tidigare existerat som ett praktiskt hantverk, framför allt i militära sammanhang.

I korthet kan vetenskaperna kanske helt enkelt definieras som en familj av praktiker för metodisk problemlösning. Och kanske kan man tillägga att vetenskaperna vanligen strävar till lösningar i form av någon typ av förklaring. Inte enbart genom försök och misstag eller genom att vädja till en auktoritet, en ideologi eller ett beslut.

Mot denna bakgrund dristar jag mig ändå att peka ut ett fenomen som enligt min mening kan klassas som dålig vetenskap. Jag tänker på den verksamhet som idkas inom föreningar som ägnar sig åt att bekämpa pseudovetenskap. Detta görs vanligen i namnet av vad man brukar kalla en vetenskaplig världsbild.

Problemet med dylika föreningar är att de egentligen bara kan angripa motståndare som de flesta människor redan misstror. (Här bortser jag från de medlemmar som helt enkelt använder ”den vetenskapliga världsbilden” som en annan benämning på ateism.) Återstår alltså horoskop, parapsykologi, kreationism och liknande. Själva kritiken

av pseudovetenskaperna blir ofta mer eller mindre en bekräftelse på att pseudovetenskap är roligt och förtjänar mer uppmärksamhet. Att däremot på allvar ifrågasätta den vetenskapliga halten hos pågående forskningsprojekt, kanske med hög status i samhället och omfattande statlig finansiering, är en utmaning som dessa vetenskaplighetens riddare inte är beredda att ta.

Skulle man nämligen på allvar ta upp kampen för vetenskaplighet där det verkligen gäller skulle också kampen ändra karaktär. Den skulle föras innanför existerande vetenskapliga discipliner och med inomvetenskapliga argument. Och då skulle även de egna lederna råka i oordning. Som jag konstaterade finns det ju djupa oenigheter inom det vetenskapliga samfundet självt om kriterierna på bra och dålig vetenskap.

Med andra ord: man skulle i värsta (eller bästa) fall tvingas bli skeptisk inför de egna anspråken, inte bara när det gäller andra.

Olli Lagerspetz

är akademilektor på den filosofiska

institutionen vid Åbo Akademi

olli.lagerspetz@abo.fi